

Národní monitorovací
středisko pro drogy
a závislosti

Problémové užívání drog - konceptní rámec a definice

MUDr. Viktor Mravčík, Ph.D.

Označení pro užívání drog spojené se vznikem problémů

- závislost (*addiction*) – ASAM
- závislost (*dependence*) – DSM IV
- syndrom závislosti (*dependence syndrome*) – MKN 10
- porucha z užívání látky (*substance use disorder*) – DSM 5
  - *mild, moderate, severe*
- škodlivé užívání (*harmful use*) – MKN 10
- zneužívání (*abuse*) – DSM IV
- zneužívání (*misuse*) – WHO
- rizikové užívání (*hazardous use*) – WHO
- problémové užívání drog (*problem drug use*) – EMCDDA
- vysoce rizikové užívání drog (*HRDU*) – EMCDDA

Závislost

American Society for Addiction Medicine (2012):

- primární, chronická nemoc systému odměňování v mozku, motivace, paměti a dalších souvisejících funkcí
- užíváním substancí se dlouhodobě usiluje o dosažení odměny a/nebo úlevy
- příznaky: neschopnost abstinovat, postižení kontroly chování, bažení, snížená schopnost rozpoznávat či připouštět si problémy, dysfunkční mezilidské vztahy a emoční reakce
- cyklus závislosti: relaps a remise
- bez léčby nebo zapojení do uzdravných aktivit je závislost progresivní a může vyústit v invaliditu nebo v předčasnou smrt

West (2013):

- opakovaná silná motivace k úmyslnému chování postrádajícímu jakýkoli význam z hlediska přežití, získaná na základě praktikování takového chování, s výrazným potenciálem pro nezamýšlenou újmu

Problémové užívání drog (PUD)

- Koncept PUD vznikl s rozvojem heroinové epidemie v 60. a 70. letech v Evropě
- Dále v 80. letech v souvislosti s šířením HIV infekce mezi IUD
- Veřejnozdravotní / epidemiologická perspektiva:
  - označení pro intenzivní užívání (vybraných) nelegálních drog, které je spojeno s těmi nejvýznamnějšími společenskými (zdravotními a sociálními škodami)
- Výzkum a monitoring PUD/IUD motorem rozvoje výzkumu a monitoringu v oblasti neleg. drog vůbec

Definice PUD

- Hartnol (1997): těžký (*heavy*) vzorec užívání drog (tj. časté užívání nebo užívání vysokých dávek nebo IUD), který představuje vysoké riziko problematických důsledků (*problematic consequences*), jako jsou závislost nebo HIV infekce, a který může vyžadovat léčebné intervence nebo intervence v oblasti sekundární prevence
- EMCDDA (2009): IUD a/nebo dlouhodobé a pravidelné užívání opioidů a/nebo stimulancií typu amfetaminu a/nebo kokainu/cracku (s odkazem na to, že zahrnuje takové vzorce užívání a typy drog, jejichž užívání způsobuje jednotlivcům i společnosti nejvíce škod)

> PUD nebo HRDU?

- > EMCDDA (2013): revize definice PUD → HRDU (*high-risk drug use*)
- > HRDU: opakované užívání drog s negativními důsledky zahrnujícími závislost a ostatní zdravotní, psychické a sociální problémy, nebo představuje vysokou pravděpodobnost takových důsledků
- > HRDU zahrnuje i jiné drogy než ty uvedené v PUD (např. konopné)
- > EMCDDA (2016): HRDU → PUD
- > PUD nebo HRDU?

Zdroj obrázku: SuperStar 2015 online

> PUD nebo závislost?

Jaké užívání a jaké látky?

- vlastnosti účinné látky (farmakologické a toxikologické charakteristiky)
- vzorec a kontext užití
- míra, intenzita (dávka)
- čistota, nebezpečné příměsi
- kombinace s další látkou současně nebo následně
- inkapacitace a tolerance

> Rizikový potenciál různých návykových látek (1)

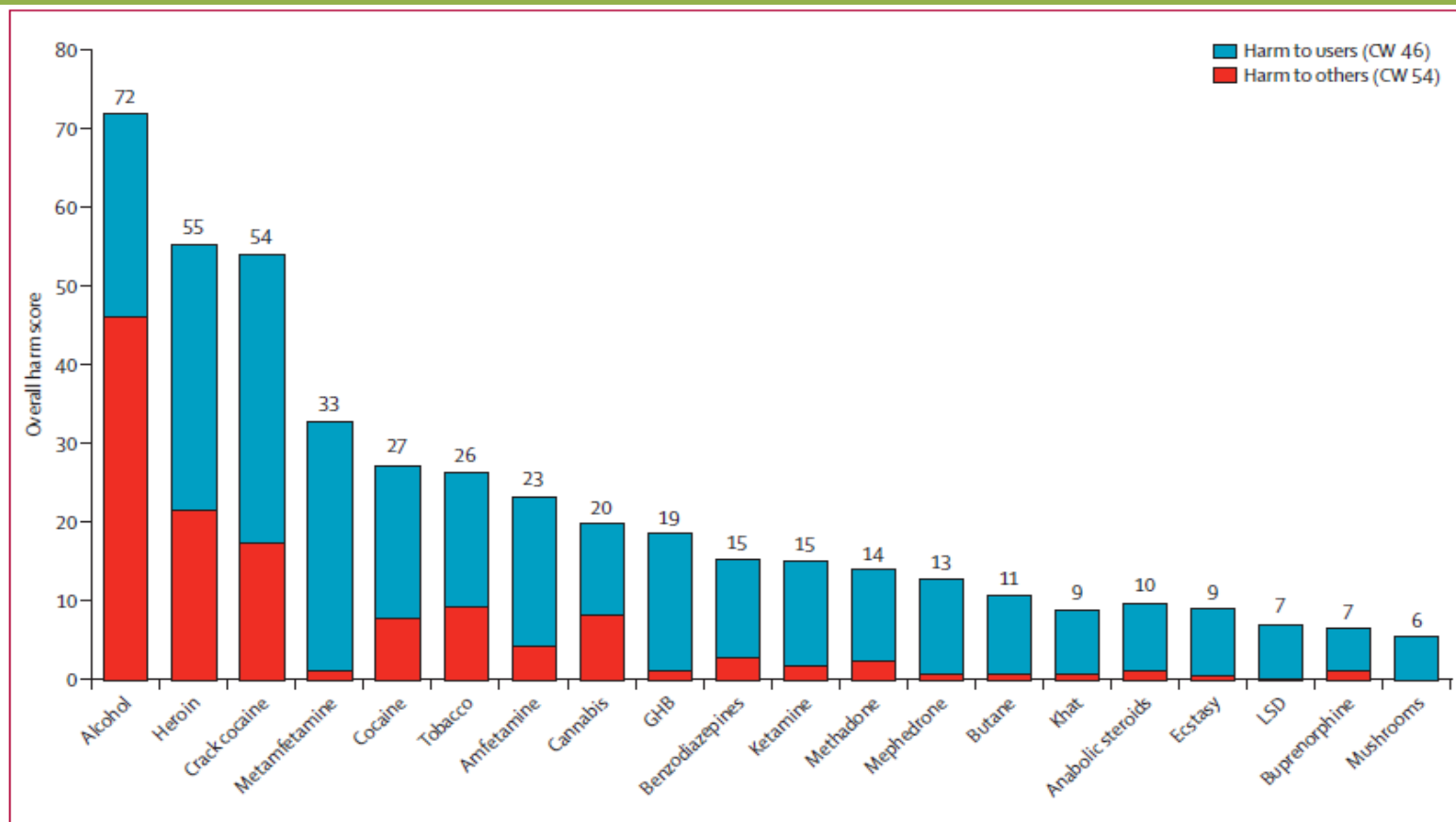

Figure 2: Drugs ordered by their overall harm scores, showing the separate contributions to the overall scores of harms to users and harm to others

The weights after normalisation (0–100) are shown in the key (cumulative in the sense of the sum of all the normalised weights for all the criteria to users, 46; and for all the criteria to others, 54). CW=cumulative weight. GHB=γ hydroxybutyric acid. LSD=lysergic acid diethylamide.

Nutt, D. J., King, L. A., & Phillips, L. (on behalf of the Independent Scientific Committee on Drugs) (2010). Drug harms in the UK: A multicriteria decision analysis. *The Lancet*, 376(9752), 1558–1565

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Rizikový potenciál různých návykových látek (2)

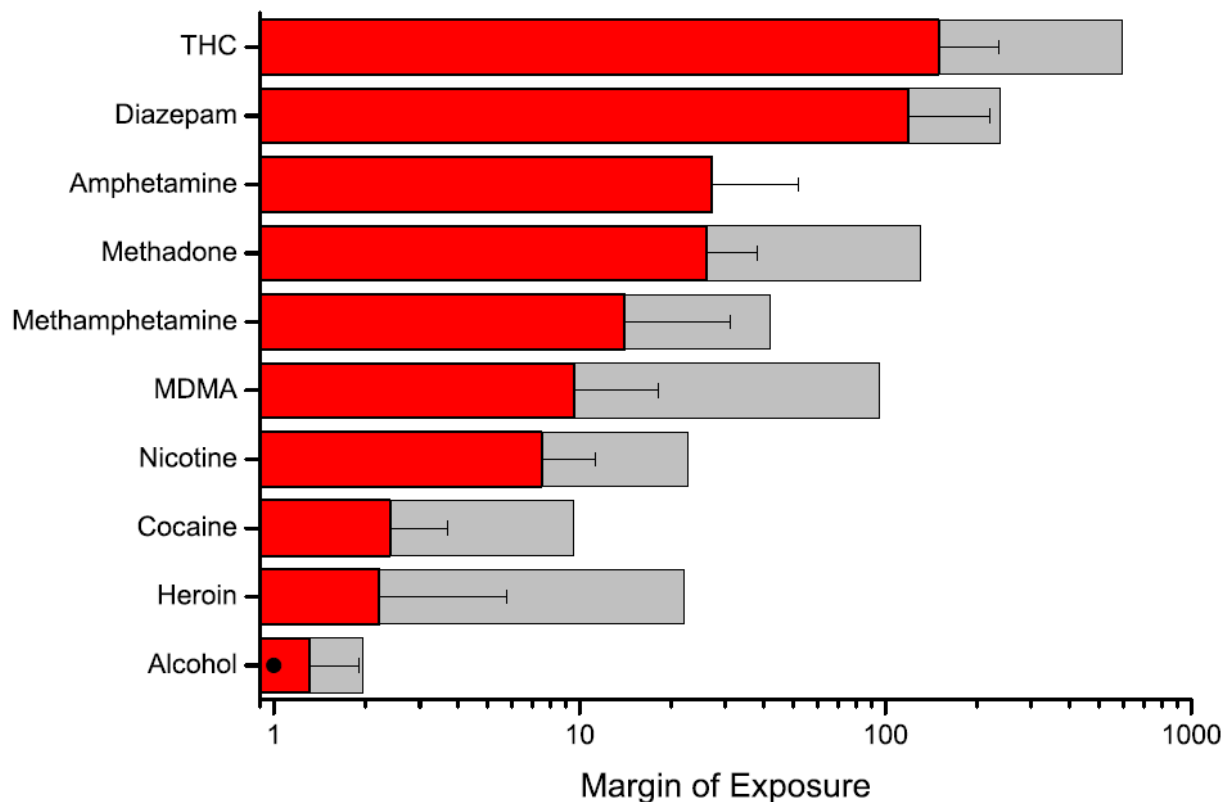

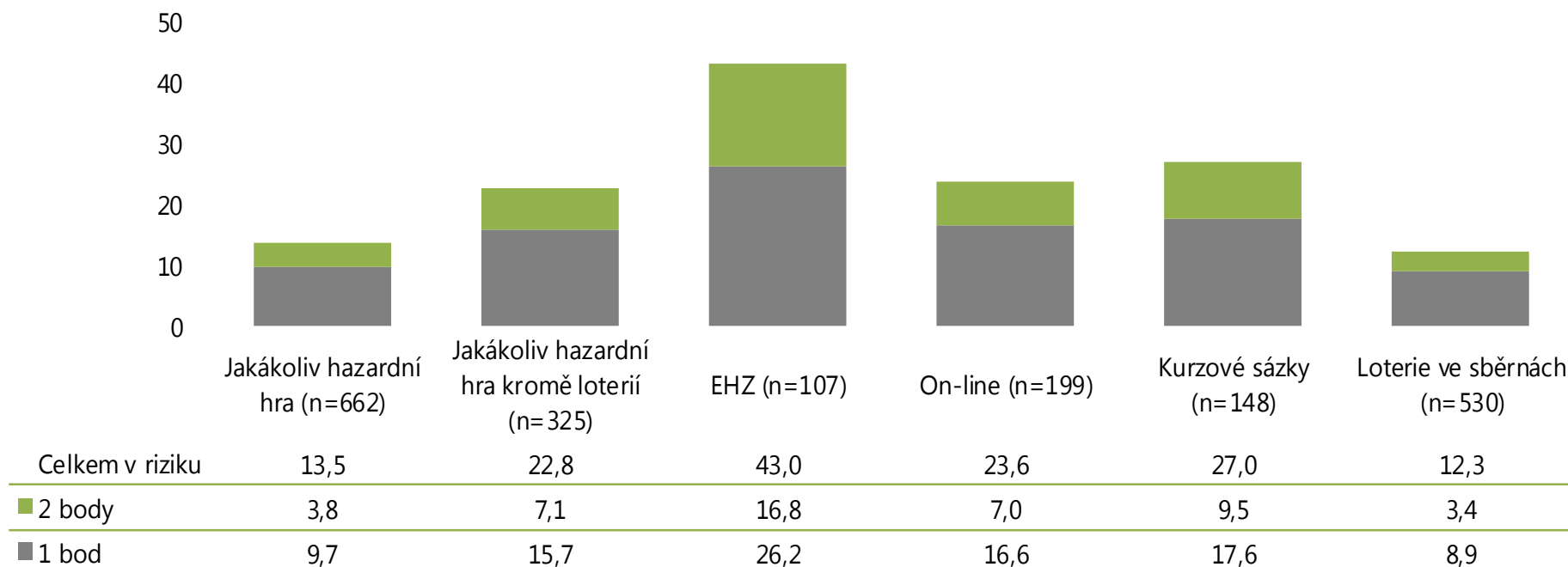
Figure 1 | Margin of exposure for daily drug use estimated using probabilistic analysis (left red bar: average; error bar: standard deviation; right gray bar: tolerant user; circle symbol (for alcohol): value based on human data).

LACHENMEIER, D. W. & REHM, J. 2015. Comparative risk assessment of alcohol, tobacco, cannabis and other illicit drugs using the margin of exposure approach. Sci Rep, 5, 8126.

Rizikový potenciál různých hazardních her

- Výskyt problémového hraní mezi různými skupinami hráčů hazardních her v posledních 12 měsících podle Lie/bet skóre, v %

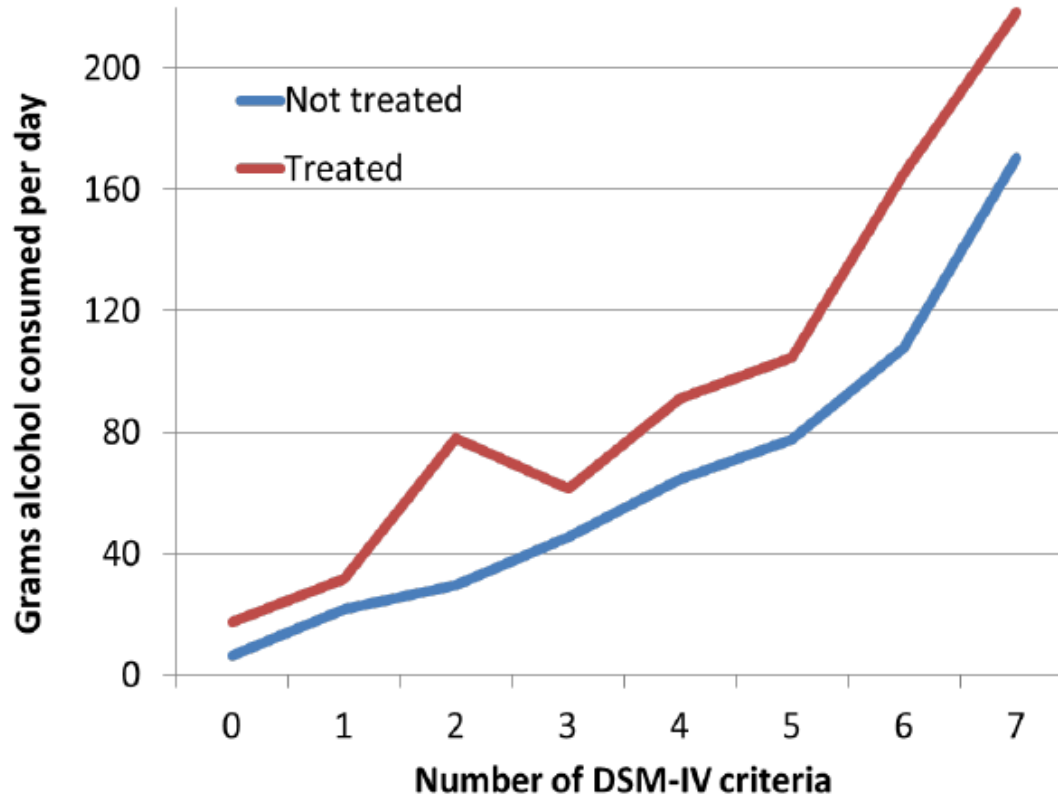
Zdroj: Národní monitorovací středisko pro drogy a závislosti and INRES-SONES(2015)

> Vztah mezi intenzitou užívání a dopady

- > Rehm a kol. (2013): intenzivní užívání po určitou dobu (heavy use over time) dobře definuje poruchu z užívání návykové látky, neboť:
  - > je příčinou neurobiologických změn popisovaných při závislostní poruše,
  - > je zodpovědné za rozvoj abstinenčního syndromu a rozvoje tolerance, které patří k hlavním kritériím definice závislosti,
  - > vysvětluje většinu sociálních důsledků závislostní poruchy, jako jsou např. problémy s naplňováním sociálních rolí,
  - > je zodpovědné za většinu přiřaditelné veřejnozdravotní zátěže vyplývající ze zvýšené nemocnosti a předčasné úmrtnosti,
  - > *destigmatizuje,*
  - > *předchází některým problémům spojeným s diagnostikou závislosti (kulturně podmíněná specifická otázka ztráty kontroly)*

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

Vztah mezi dávkou a dopady (1)

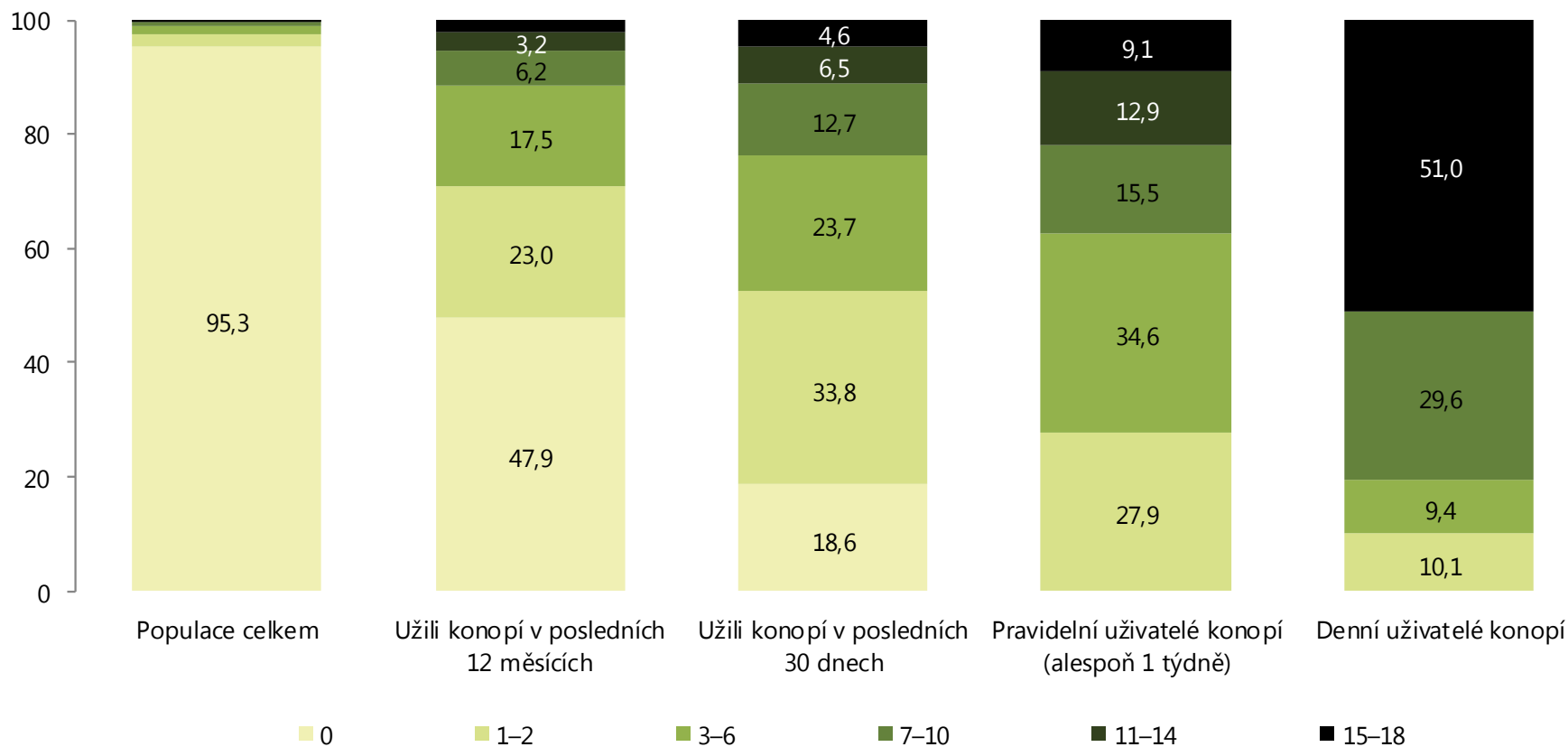
DSM-IV and grams of alcohol per day (NESARC data)

Source: Rehm et al 2013

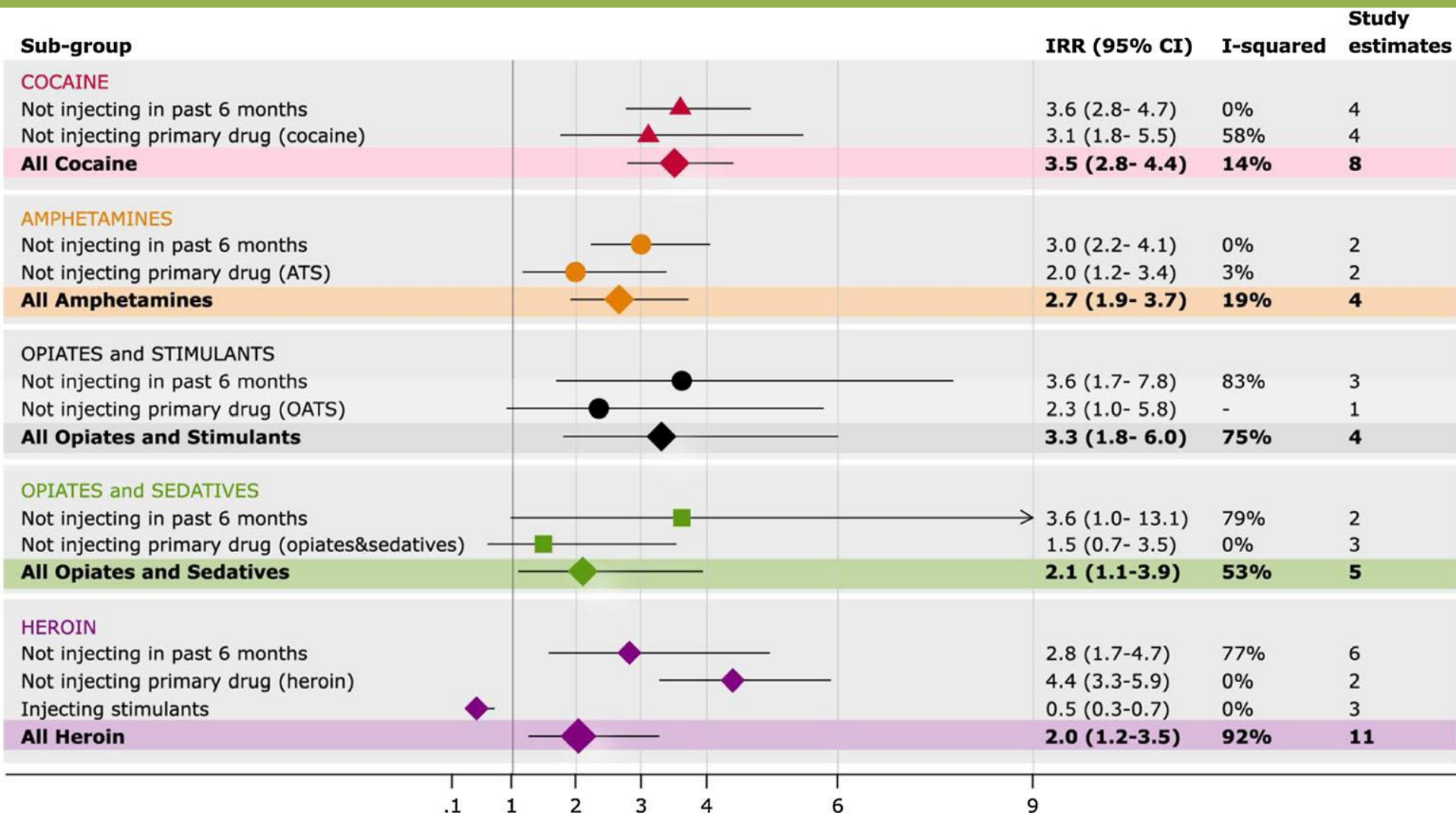

> Vztah mezi dávkou a dopady (2)

- CAST skóre v jednotlivých podskupinách uživatelů konopných látek, v % (NMS: Národní výzkum užívání NL, 2012')

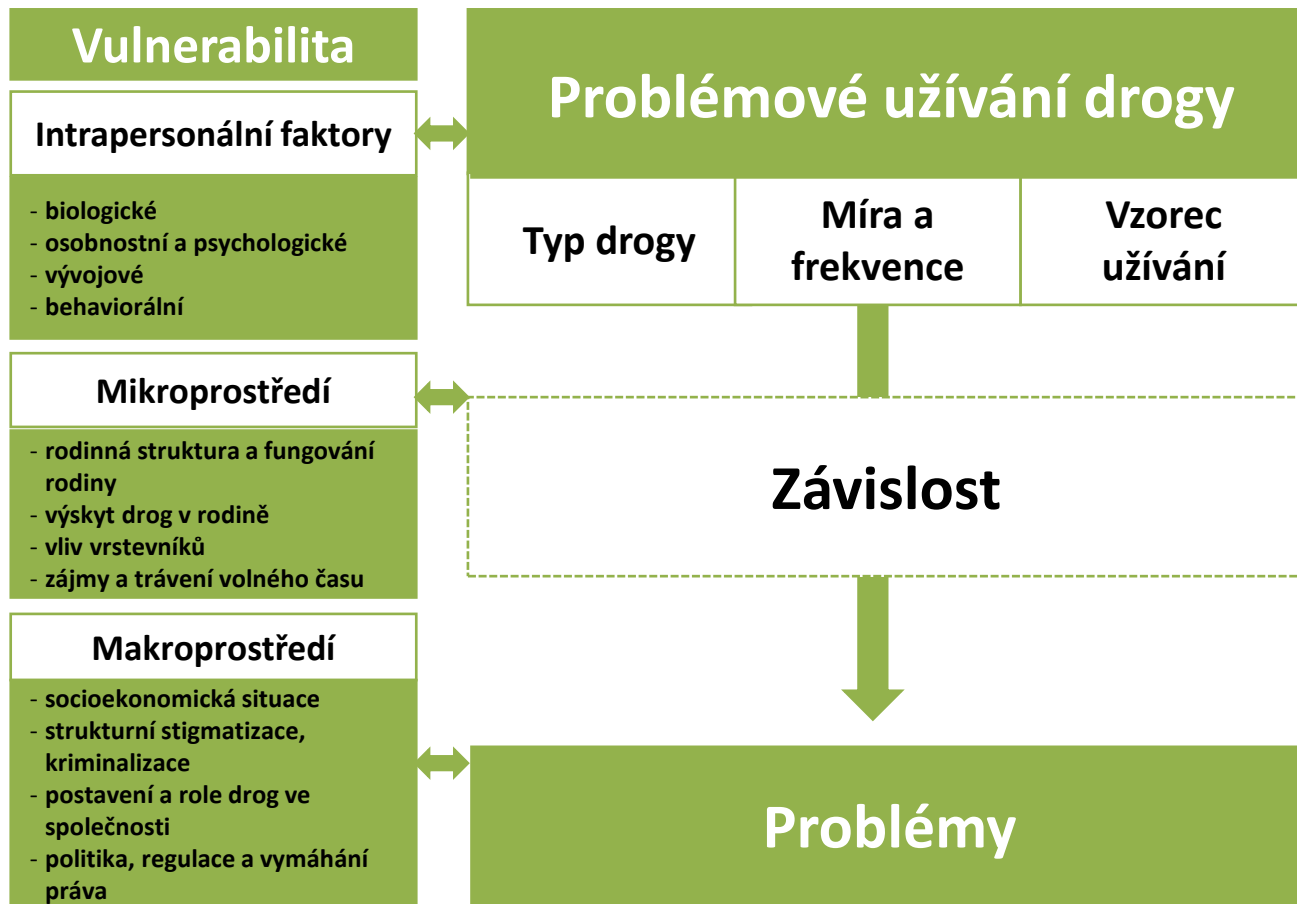
> Způsob užívání: IUD a relativní riziko HIV

TAVITIAN-EXLEY, I., VICKERMAN, P., BASTOS, F. I. & BOILY, M. C. 2015. Influence of different drugs on HIV risk in people who inject: systematic review and meta-analysis. *Addiction*, 110, 572-84

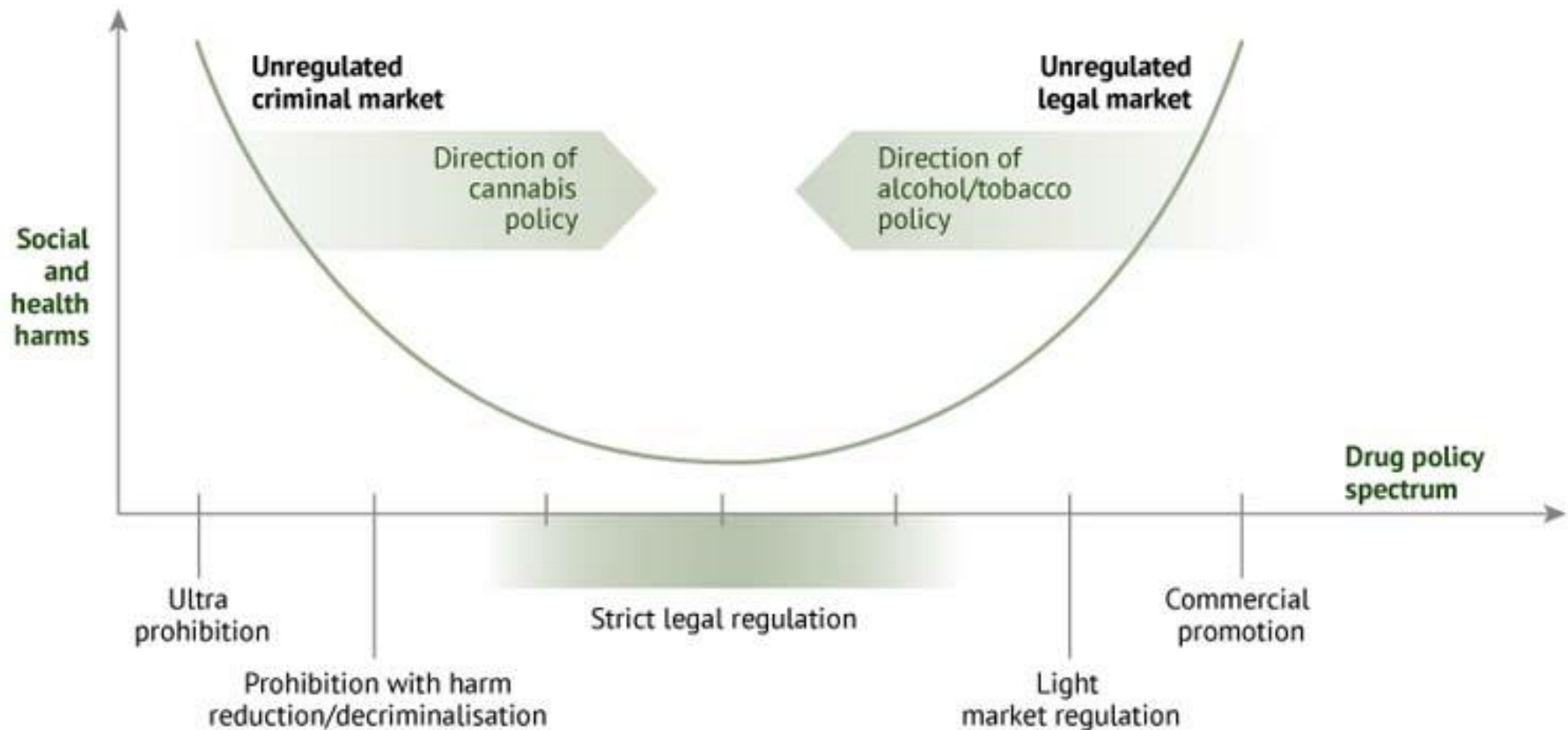
> Typ, míra a vzorec užívání

Faktory zvyšující zranitelnost

> Vliv protidrogové politiky na rizikovost užívání: U křivka

> Bariéry kontaktu s léčbou a pomocí

Vnitřní faktory:

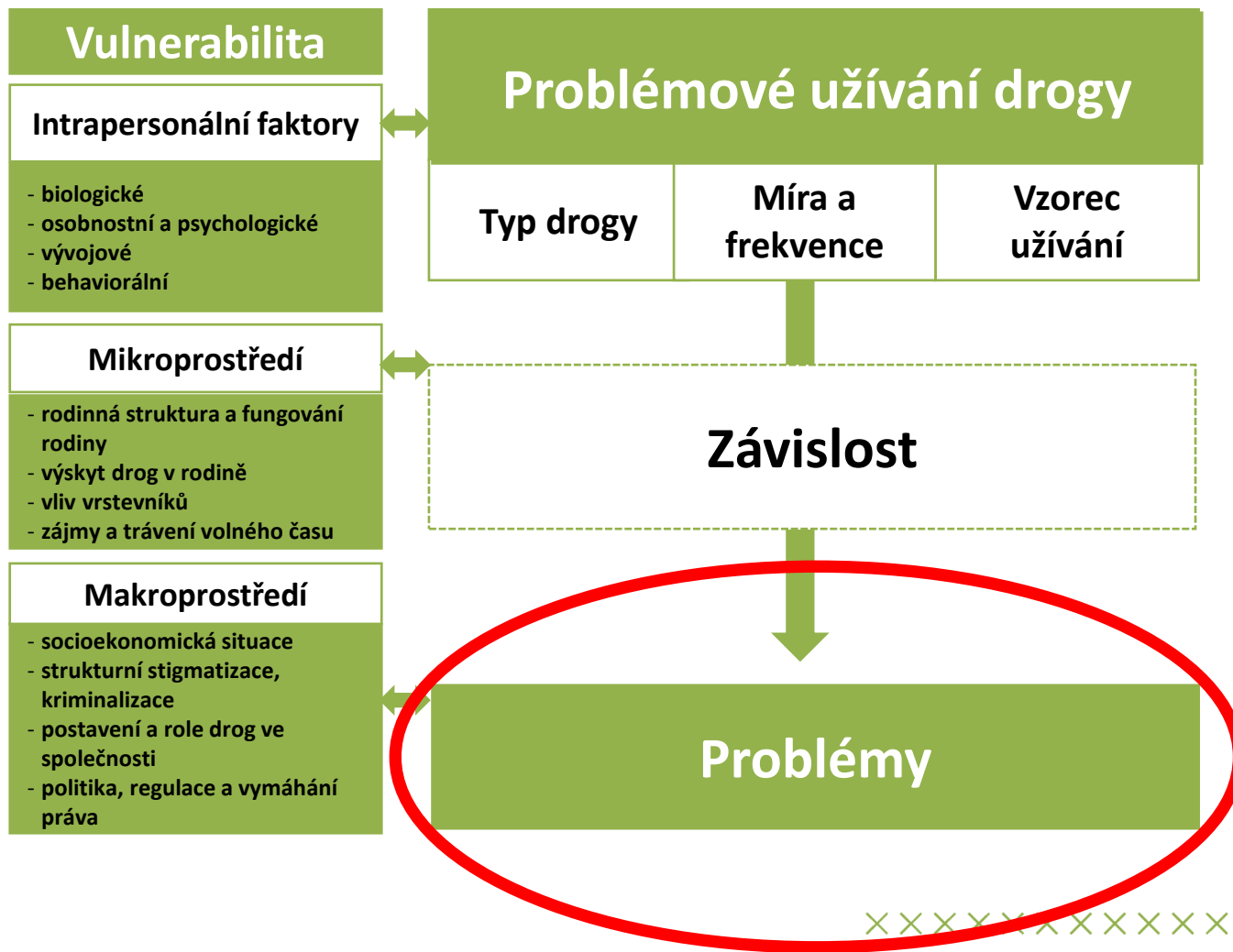
- > subjektivní absence problému
- > nedostatečná sociální podpora
- > strach z léčby
- > obavy o soukromí
- > neochota změnit životní styl

Vnější faktory:

- > časový konflikt
- > nízká dostupnost léčby
- > potíže při vstupu do léčby
- > finanční problémy

xxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxxx

> Jaké problémy?

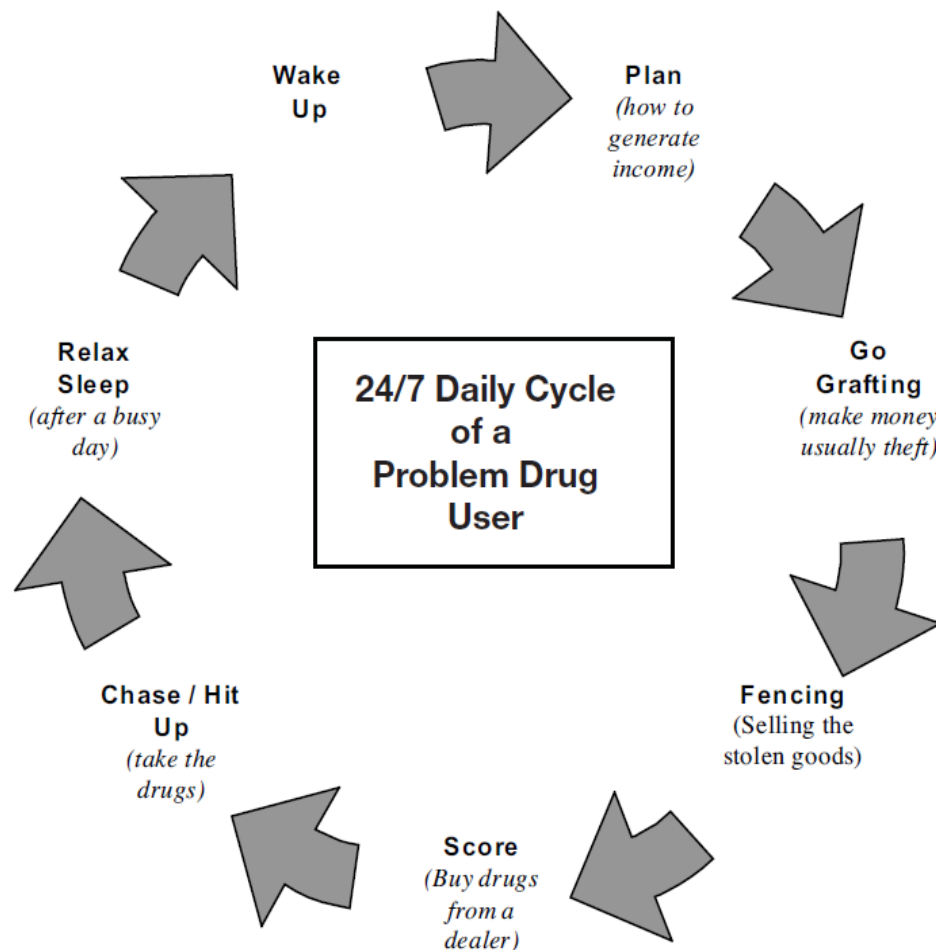
Druhy dopadů problémového užívání drog

- přímé a nepřímé (direct X indirect, drug-induced X drug-related)
- akutní a chronické
- individuální (na samotné uživatele) a extra-individuální (okolí uživatele, „to others“):
  - rodina a blízcí (mikroúroveň)
  - komunita (mezoúroveň)
  - společnost (makroúroveň)
- zdravotní (somatické a psychické) a sociální
- předčasná úmrtnost

> Kategorizace dopadů

Úroveň	Typ	Podtyp	Kategorie
Individuální	Zdravotní	Psychiatrická komorbidita	<i>Závislost</i>
			Další psychiatrická komorbidita
		Somatická komorbidita	Předávkování drogami
			Poranění a jiné následky vnějších příčin
			Infekční onemocnění
			Další somatická komorbidita
		Úmrtnost	Přímá úmrtí (smrtelná předávkování)
			Nepřímá úmrtí
	Sociální	Ztráta sociálních funkcí a rolí	
		Sociální exkluze	
		Kriminalita	
Extra-individuální	Zdravotní	Poškození plodu během těhotenství a poruchy zdravého vývoje dítěte	
		Další extra-individuální zdravotní následky	
	Sociální	Dopady na rodinu a blízké	
		Dopady na komunitu	
		Celospolečenské dopady	

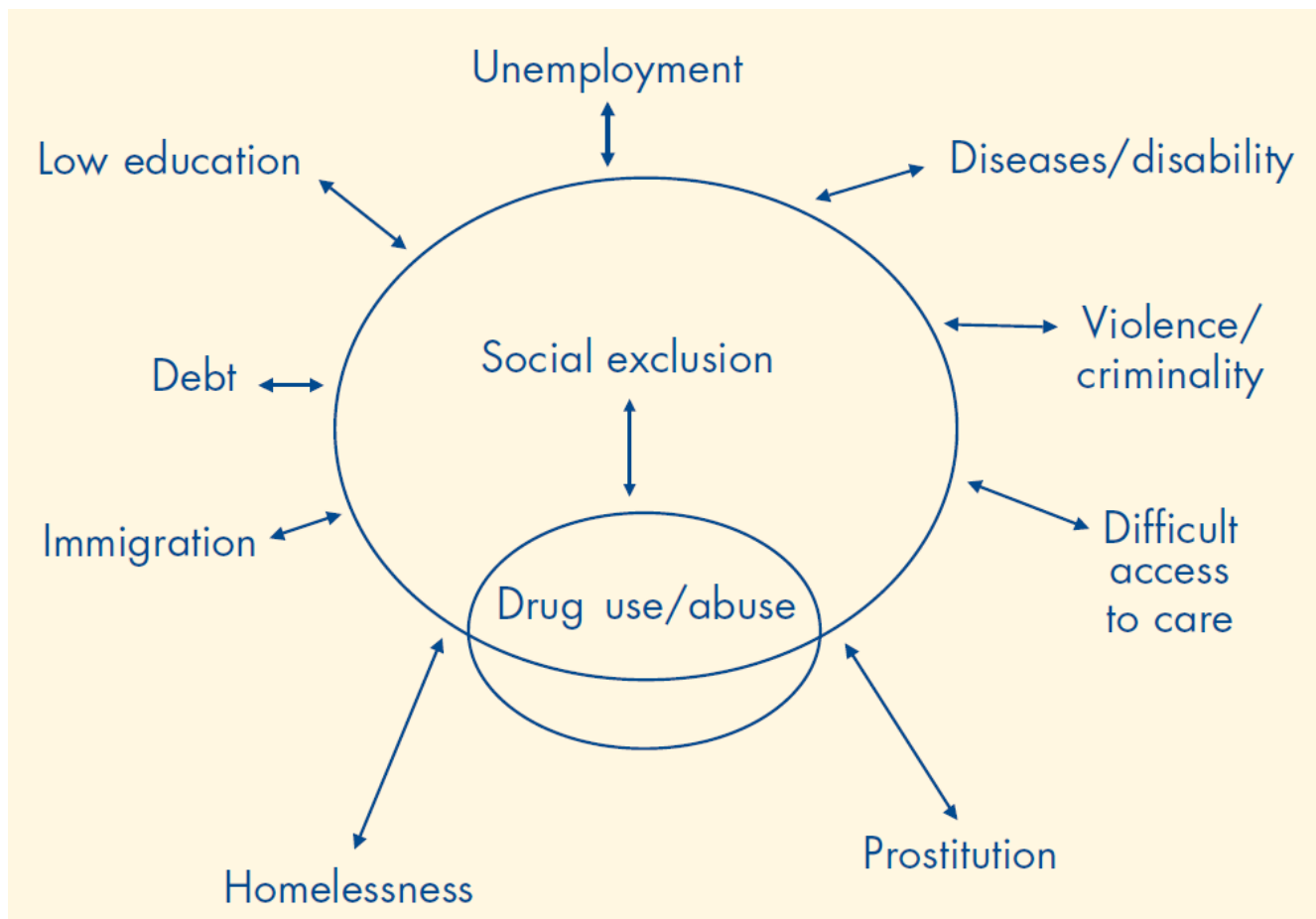
> 24/7 životní cyklus kolem drogy

Zdroj: Buchanan (2006)

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

> Sociální exkluze

Zdroj: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (2003)

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

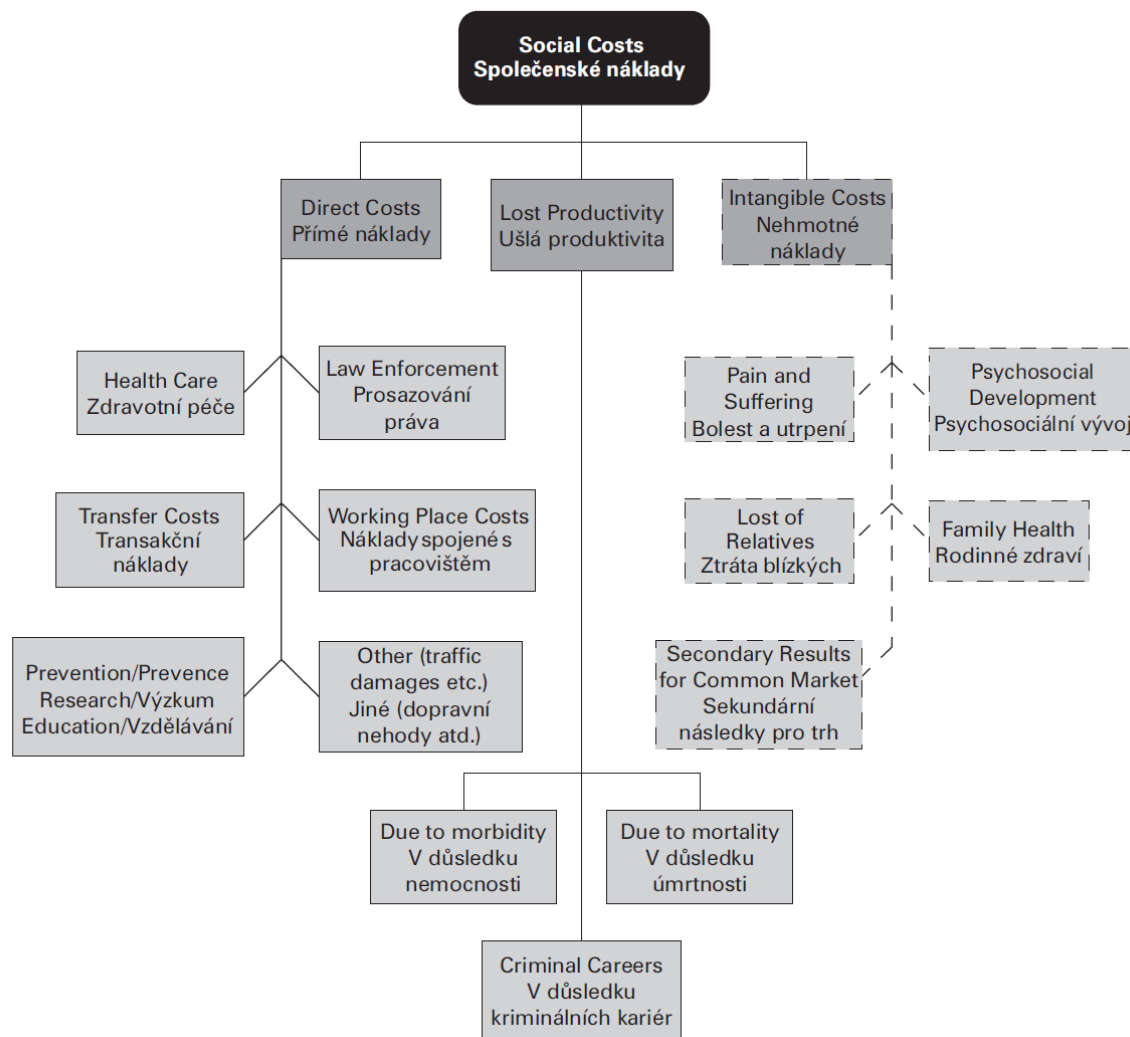
Dopady na komunitu: otevřená drogová scéna

Dopady/projevy otevřené drogové scény:

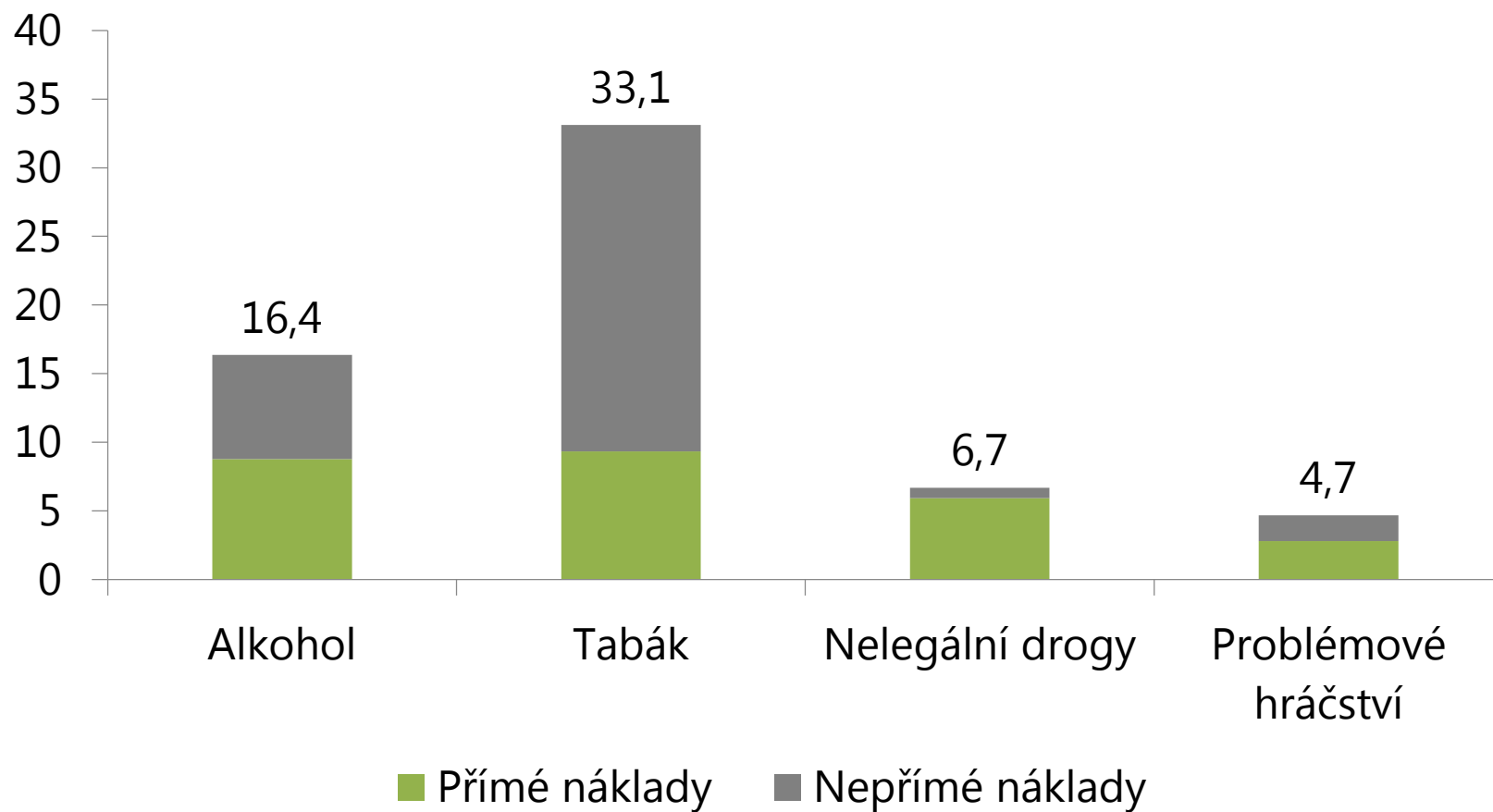
- > drogová úmrtnost
- > působení skupin zapojených do organizovaného zločinu
- > násilí a teritoriální války gangů,
- > drobná zločinnost uživatelů drog v bezprostředním okolí
- > prostituce
- > přítomnost intoxikovaných osob na veřejných prostranstvích
- > užívání drog a jejich injekční aplikace na veřejných prostranstvích
- > odhazování použitých jehel a dalšího aplikačního náčiní na veřejných prostranstvích
- > drogová turistika
- > existence budov, kde se prodávají anebo užívají drogy
- > rozvoj drogového trhu s nabídkou různých látek
- > otevřené drogové scény představují pro PUD bezprostřední dostupnost drog a nabídku životního stylu soustředěného kolem drogy, což komplikuje případné snahy závislost řešit
- > existence oblastí, kam se místní obyvatelé bojí vkročit
- > zvýšení stigmatizace místních komunit
- > pouliční bezdomovectví
- > obtěžování hlukem
- > drogová scéna představuje nebezpečné lákadlo pro mladé lidi
- > narušování dopravy na komunikacích v bezprostřední blízkosti drogové scény

> Sociální náklady

> Společenské náklady užívání návykových látek (2007) a problémového hráčství (2012) v ČR (mld. Kč)

WINKLER, P., BEJDOVÁ, M., CSÉMY, L. & WEISSOVÁ, A. 2014. *Problémové hráčství: Společenské náklady na hazardní hraní v České republice*, Praha, Psychiatrické centrum Praha.

ZÁBRANSKÝ, T., BĚLÁČKOVÁ, V., ŠTEFUNKOVÁ, M., VOPRAVIL, J. & LANGROVÁ, M. 2011. *Společenské náklady užívání alkoholu, tabáku a nelegálních drog v ČR v roce 2007*, Praha, Centrum adiktologie PK 1. LF UK v Praze.

> Model problémového užívání drog

> Závěr

- Problémové užívání drog lze charakterizovat jako užívání drog (v užším slovy smyslu: opioidů a centrálních stimulancií) ve vysokém množství a/nebo vysoce rizikovým způsobem, typicky s rozvinutou závislostí, které přináší negativní zdravotní a sociální dopady samotnému uživateli, dalším jednotlivcům z jeho okolí, komunitě i společnosti jako celku.
- Koncept problémového užívání drog je z veřejnozdravotního hlediska výhodným konceptem zahrnujícím tu nejrizikovější část uživatelské populace a ty nejzávažnější dopady vyplývající z přítomnosti drog v moderních společnostech.

> Zdroje

- > AMERICAN SOCIETY FOR ADDICTION MEDICINE. 2011. Definition of Addiction [Online]. American Society for Addiction Medicine. Available: <http://www.asam.org/for-the-public/definition-of-addiction> [Accessed 8 August 2015].
- > BEST, D., GROSS, S., VINGOE, L., WITTON, J. & STRANG, J. 2003. Dangerousness of Drugs A Guide To The Risks And Harms Associated With Substance Misuse. London: National Addiction Centre and Department of Health.
- > BUCHANAN, J. 2006. Understanding Problematic Drug Use: A Medical Matter or a Social Issue? British Journal of Community Justice, 4.
- > DEGENHARDT, L., HALL, W., WARNER-SMITH, M. & LYNKEY, M. 2004. Illicit drug use. In: EZZATI, M., LOPEZ, A. D., RODGERS, A. & MURRAY, C. J. L. (eds.) Comparative Quantification of Health Risks, Global and Regional Burden of Disease Attributable to Selected Major Risk Factors. Volume 1. Geneva: World Health Organisation.
- > EUROPEAN MONITORING CENTRE FOR DRUG AND DRUG ADDICTION 2010. Risk assessment of new psychoactive substances — operating guidelines, Lisbon, EMCDDA.
- > EUROPEAN MONITORING CENTRE FOR DRUGS AND DRUG ADDICTION 1999. Guidelines for the risk assessment of new synthetic drugs, Luxembourg, Publications Office of the European Union.
- > EUROPEAN MONITORING CENTRE FOR DRUGS AND DRUG ADDICTION 2003. Social exclusion and reintegration: EMCDDA 2003 selected issue in EMCDDA 2003 Annual report on the state of the drugs problem in the European Union and Norway, Lisbon, EMCDDA.
- > EUROPEAN MONITORING CENTRE FOR DRUGS AND DRUG ADDICTION 2009. An overview of the problem drug use (PDU) key indicator. Lisbon: European Monitoring Centre for Drugs and drug Addiction.
- > HARTNOLL, R. 1997. General Introduction. In: STIMSON, G., HICKMAN, M., QUIRK, A., FRISHER, M. & TAYLOR, C. (eds.) Estimating the Prevalence of Problem Drug Use in Europe. Lisbon: EMCDDA.
- > NUTT, D. J., KING, L. A. & PHILLIPS, L. D. 2010. Drug harms in the UK: a multicriteria decision analysis. Lancet, 376, 1558-65.
- > RAPP, R. C., XU, J., CARR, C. A., LANE, D. T., WANG, J. & CARLSON, R. 2006. Treatment barriers identified by substance abusers assessed at a centralized intake unit. J Subst Abuse Treat, 30, 227-35.
- > REHM, J., MARMET, S., ANDERSON, P., GUAL, A., KRAUS, L., NUTT, D. J., ROOM, R., SAMOKHVALOV, A. V., SCAFATO, E., TRAPENCIERIS, M., WIERS, R. W. & GMEL, G. 2013. Defining substance use disorders: do we really need more than heavy use? Alcohol Alcohol, 48, 633-40.
- > Rehm J1, Anderson P, Gual A, Kraus L, Marmet S, Nutt DJ, Room R, Samokhvalov AV, Scafato E, Shield KD, Trapencieris M, Wiers RW, Gmel G. 2014. The tangible common denominator of substance use disorders: a reply to commentaries to Rehm et al. (2013a).Alcohol Alcohol. 2014 Jan-Feb;49(1):118-22. doi: 10.1093/alcalc/agt171. Epub 2013 Nov 12.
- > TAVITIAN-EXLEY, I., VICKERMAN, P., BASTOS, F. I. & BOILY, M. C. 2015. Influence of different drugs on HIV risk in people who inject: systematic review and meta-analysis. Addiction, 110, 572-84
- > TAYLOR, M., MACKAY, K., MURPHY, J., MCINTOSH, A., MCINTOSH, C., ANDERSON, S. & WELCH, K. 2012. Quantifying the RR of harm to self and others from substance misuse: results from a survey of clinical experts across Scotland. BMJ Open, 2.
- > THANKI, D. & VICENTE, J. 2013. PDU (Problem drug use) revision summary. Lisbon: European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction.
- > WORLD HEALTH ORGANISATION 1994. Lexicon of alcohol and drug terms. Geneva: World Health Organisation
- > XU, J., RAPP, R. C., WANG, J. & CARLSON, R. G. 2008. The multidimensional structure of external barriers to substance abuse treatment and its invariance across gender, ethnicity, and age. Subst Abus, 29, 43-54.
- > XU, J., WANG, J., RAPP, R. C. & CARLSON, R. G. 2007. The Multidimensional Structure of Internal Barriers to Substance Abuse Treatment and Its Invariance Across Gender, Ethnicity, and Age. J Drug Issues, 37, 321-340.
- > ZÁBRANSKÝ, T. 2003. Drogová epidemiologie, Olomouc, Univerzita Palackého v Olomouci.

Národní monitorovací
středisko pro drogy
a závislosti

Děkuji za pozornost

mravcik.viktor@vlada.cz

www.drogy-info.cz

rvkpp.vlada.cz

www.vlada.cz